

Dünyayı Ele Geçiren Plastik Kirliliği: Sorumlular Kim?

Özet

Nehirlerin, okyanusların ve yaşam alanlarının plastik atıklarla kaplı şoke edici görüntüsü artık son derece yaygın bir manzara haline geldi. Tek kullanımlık plastik yığınlarında net şekilde görülebilen büyük tüketici markalarının logo ve resimleri, sorumluların kim olduğunu bizlere gösteriyor. Bu markalar ve tek kullanımlık ambalajları, seri üretimi ve aşırı tüketimi artıran tüketime dayalı modern yaşam tarzını hem destekliyor hem de devam ettiriyor. Artık “kolaylık” anlayışının kabul edilemez maliyetleriyle yüzleşmemiz gerek; ekosistemlerimizin ve onlara bağlı yaşayan canlıların sağlığı çok büyük tehlikelerle karşı karşıya.

Plastik ambalajlar, küresel plastik atığının en büyük bileşenlerinden biri ve her dakika bir kamyonu dolusu plastik atık denizlere karışıyor.^{[1][2]} Rakiplerinden sıyrılıp marka bağlılığı yaratma gayesiyle üretilen bu ambalajların her biri, tek bir kez kullanılıp atılmak üzere tasarlanıyor ve sebep oldukları sonuçlar hiçbir şekilde dikkate alınmıyor. Plastik kirliliğinden sorumlu şirketler yeni pazarlara açıldıkça ürünlerini geri dönüşümü imkansız **tek kullanımlık küçük plastik torbalarda** satma yoluna gidiyor.

Hesap verme sorumluluğu

Tek kullanımlık plastik tüketimini artıran markalar (yani dünyanın en büyük hızlı tüketim ürünleri satan şirketleri) tek kullanımlık plastiklerin üretimi, tüketimi, imhası ve kirliliği ile ilgili büyüyen krizden **sorumlu tutulmuyor**. Günümüzün “tek kullanımlık” yaşam tarzının sürmesine ön ayak olan devasa kullan-at ambalajların ve bu krize yola açan plastik kirliliğinin büyük bölümünün sorumlusu bu şirketler.^[3] Ancak bu şirketlerin faaliyetleri, üretim süreçleri ve gerçek plastik ayak izleri hakkında en temel bilgiler bile oldukça sınırlı.

Greenpeace Amerika, bu raporu için en büyük hızlı tüketim ürünü satan şirketlerinden 11 tanesine kapsamlı bir anket çalışması yolladı.^[4] Aldığımız yanıtlarda şirketler, plastik atıklarını geri dönüşüm yoluyla azaltma sözü vermiş olsa da tek kullanımlık plastiklerin artan üretimini ve pazarlamasını yavaşlatarak plastik sorununa gerçekten dur diyecek bir planları olmadığını gösterdi.

Önemli bulgular

En çok endişe veren ise hiçbir şirketin ürettikleri tek kullanımlık plastik miktarını azaltmaya yönelik özel bir plan ya da taahhüt paylaşmaması oldu. Ayrıca verilecek tüm sözlerin güvenilirliğini zedeleyen temel bir şeffaflık eksikliği söz konusu. Bu durum bazı şirketlerin birden fazla porsiyon içeren ürünler için “tek kullanımlık” değil “yeniden kullanılabilir” ambalaj sağladıkları yönündeki yanıltıcı açıklamalarıyla daha da karmaşık bir hal alıyor.

- **Tek kullanımlık ambalajların kademeli olarak kaldırılmasına yönelik hiçbir taahhüt yok**
  - Çalışmaya dahil edilen şirketlerin hiçbirinde tek kullanımlık ambalajları kademeli olarak kaldırmaya yönelik bir taahhüt ya da ürettikleri tek kullanımlık plastik ürünleri azaltmaya ilişkin net hedefler bulunmuyor.
  - Şirketler tarafından yapılan her bir kurumsal taahhüt, **tek kullanımlık plastik ambalaj kullanımının artmasına yol açıyor.**
  - Bütün şirketlerin tek kullanımlık ambalaja yönelik belli bir yaklaşımı var ve araştırılan çözüm alternatiflerinin çok büyük bölümü geri dönüşüm üzerine odaklanıyor. Ancak geri dönüşüm, plastik kirliliği krizini tek başına çözmek için yeterli değil.
- **Giderek artan tek kullanımlık plastik ambalaj miktarı**
  - Hızlı tüketim ürünü satan şirketlerinin çoğu tek kullanımlık plastik miktarını artırıyor: biri hariç diğer tüm şirketler tek kullanımlık plastik miktarlarının arttığını veya sabit seyrettiğini bildirdi.
- **Şirketler plastik ayak izlerini açıklamıyor ve açıklayamıyor**
  - Şirketlerden hiçbiri, plastik ayak izine dair tüm detayları vermedi ancak pek çoğu gelecekte bu bilgileri açıklamayı planladıklarını belirtti.
  - Çalışmaya katılan şirketlerin hiçbiri ürettikleri ambalajların en sonunda nasıl bir akıbete uğradığını bilmiyor. Yani şirketler bu ambalajların küresel atık ticareti zincirinin bir noktasında geri dönüştürülmek yerine doğaya atılıp atılmadığını bilmiyorlar.

Plastiklerin ekosistemlerimiz üzerindeki etkisi

Petrol bazlı plastiklerin çözünmesi tam olarak ne kadar süreceğini bilmiyoruz ancak bir kere topraklarımıza, nehirlerimize veya okyanuslarımıza girdiğinde temizlemek imkansız olacak.

- Kıyılarına vuran veya suların üstünde yüzen yalnızca buzdağının görünen yüzü. **Okyanuslardaki plastiklerin üçte ikisi** deniz yataklarına yığılarak yüzeyin altında çorak alanlar yaratıyor^[5] ve denizlere giren plastik miktarı giderek artıyor.^[6]
- Büyük plastik parçaları, çıplak gözle görülemeyecek kadar küçük **mikroplastik** adındaki ufak parçalara ayrılıyor.
- Kuzey Buz Denizi'nden Antarktika deniz suyuna, deniz tabanının en derin noktalarına kadar her yerde plastik kirliliğine ulaşıldı.
- Plastik atıkları karada da eşit ölçüde soruna sebep oluyor. Atık sahalarını dolduruyor ve su kanallarını tıkayarak su baskını riskini artırıyor, açık yakma ya da çöp yakma işlemleriyle hem toprağı hem de havayı kirletiyor.

- Bazı plastikler **tehlikeli kimyasallar** içeriyor ve bunların doğaya salınmasına neden oluyor; mikroplastikler ise bu kimyasalları çevreden çekip daha konsantre hale getirerek vahşi yaşam ve insanlar için daha fazla risk teşkil ediyor.^[7]

Aşırı plastik ambalaj tüketimimiz Dünya'nın sera gazını tutma kapasitesinin sınırlarını zorluyor, tehlikeli kimyasallar ve atıklar yüzünden ekosistemleri kirletiyor.

Geri dönüşüm efsanesi

Bu utanç verici soruna karşı harekete geçmek için insanlar giderek daha çok seslerini çıkartıyor; devletler ve şirketler “tek kullanımlık tüketim kültürüne karşı açılan savaşa” katıldıklarını dile getiriyor^[8]; ancak hiçbirinin bu mücadele için benimsediği anlamlı bir stratejisi yok. Daha güçlü atık ve geri dönüşüm altyapısına sahip ekonomilerde geri dönüşüm için her geçen gün daha fazla ambalaj atığı toplanıyor. Fakat atılan bütün bu ambalajlara ne oluyor?

- Küresel olarak plastiklerin yalnızca %9'u geri dönüştürüldü; gelişmiş ülkelerde evlerde toplanan plastikler için geri dönüşüm oranı genellikle %50'nin oldukça altında ve geri dönüştürülmüş malzemelerin çok azı yeniden ambalajların üretiminde kullanılıyor.^[9]
- 'Geri dönüştürülen' ambalaj atıklarının çoğu, değeri düşük/geri dönüştürülemez ürünlere aktarılıyor.
- Giderek daha popüler hale gelen tek kullanımlık poşetler gibi pek çok ambalaj ürünü, kolayca geri dönüştürülecek şekilde bile tasarlanmıyor.
- Geri dönüşümün kısıtlılıkları^[10] ve altyapı ile izlenebilirlik eksiklikleri, plastik ambalajların büyük bölümünün uzunca bir süre daha atık haline geleceğini gösteriyor.

İhraç edilen sorun

Daha da kötüsü Gelişmiş Kuzey Ülkeleri tarafından “geri dönüşüm” için toplanan ambalajların büyük kısmı Az Gelişmiş Güney Ülkelerine **ihraç ediliyor**.

- 2018 yılında atık ticaretini yasaklamadan bir yıl önce Çin'in yaklaşık 8 milyon ton plastik atığı ithal ettiği tahmin ediliyor.
- Bu devasa miktarlardaki plastik atığın bir sonraki durağı ise genelde Güneydoğu Asya. Bu bölgedeki ülkeler, altyapı eksiklikleri yüzünden kendi plastik atıklarıyla başa çıkamıyor; bu da okyanuslara giren plastiklerin ciddi bir bölümünün (neredeyse %60) bu ülkelere kaynaklandığı anlamına geliyor.^[11]
- Karadaki ve nehirlerdeki plastik atıkları da balıkçılık ve turizm gibi geçim kaynaklarına zarar vererek, su kirliliği ile geri çekilmesi çok daha uzun süren su baskını riskini ve şiddetini artırarak bu ülkelerdeki halkları ciddi şekilde etkiliyor.

Global atık 'geri dönüşüm' ticareti yüzünden geri dönüştürülebilir malzemelerin akıbetini bilmek imkansız; atıklar bileşenlerine mi ayrılıyor, bertaraf mı ediliyor, çevreye mi sızıyor yoksa gerçekten geri dönüşüme mi sokuluyor? Hızlı tüketim ürünleri satan şirketleri, Güney ülkelerindeki yeni pazarlara açılarak ve maddi imkanları düşük tüketicilere lüks tüketim duygusu veren tek kullanımlık ambalajlarda tek porsiyonluk ürünler sunarak tek kullanımlık plastik kullanımlarını artırıyor.

Markalı ürünlerin (gıda, içecek, kozmetik ve temizlik ürünleri) tek kullanımlık paketlerde sunulması, seri üretim ve aşırı tüketimin en büyük itici güçlerinden biri ve plastik kirliliği krizinin de en önemli faktörlerinden. Aşırı tüketim alışkanlığı, modern yaşamdaki endişeleri körüklüyor ve gezegeni yok etmenin suçunu bireylere yüklüyor; daha tatmin edici hayatlar yaşamamızı engelleyerek gerçek mutluluğun önünü kesiyor.

Şirketler ve devletler tarafından sunulan çeşitli çözüm alternatiflerin yanlışlığı ortaya konmalı. Hızlı tüketim ürünü satan şirketlerinin tek kullanımlık plastikleri azaltma; şeffaflık sağlama, daha sürdürülebilir ürün teslimatına dayanan yeni iş modelleri benimseme ve atık ve kirliliği önleyen yöntemler uygulama zamanı geldi.

Hızlı tüketim ürünü markaları için mesajımız var: müşterileriniz bekliyor!

Artık gerçeklerle yüzleşme vakti. Her ne kadar plastik ambalajları toplamak ve geri dönüştürmek için verilen kolektif ve bireysel çabalar çok değerli ve önemli olsa da çözüm bu değil. Şu andan itibaren tek kullanımlık plastiklerin üretimini yavaşlatmamız lazım. Plastik kirliliği krizinin en büyük sorumlularından olan hızlı tüketim ürünü endüstrisinin bu sorun karşısında sorumluluk alması ve tek kullanımlık plastik ihtiyaçlarını yeniden değerlendirmesi gerek. Şirketler geri dönüşüm sözünden fazlasını yapmalı ve her yıl tek kullanımlık plastik ambalaj kullanımlarını ciddi ölçüde azaltıp kademeli olarak tamamen durdurmalı.

Bu kullan-at ürünlere ve tek kullanımlık ambalajlara dayanan iş modelini sonlandırıp temelinde yeniden kullanım ve yeniden dolumun yer aldığı alternatif dağıtım sistemlerinin oluşturulması için yeni bir yaklaşımın başlangıcı olacak.

Greenpeace, tek kullanımlık ambalaj sistemlerini tamamen dönüştürüp plastiksiz bir geleceğe geçişi desteklemek için şirketleri, devletleri ve sivil toplumu harekete geçmeye çağırıyor.

Önemli öneriler

Greenpeace, Hızlı Tüketim Ürünleri sektörünü ve diğer şirketleri, aşağıdaki **dört eyleme öncelik vermeye çağırıyor:**

- **Şeffaflık** - plastik ayak izleri ve kullanılan plastikler hakkında kapsamlı bilgilerin kamuya açıklanması
- **Plastik miktarını azaltma taahhüdü** - tamamen bırakma yolunda tek kullanımlık plastik ayak izini sürekli azaltmak için yıllık hedefler belirlenmesi
- **Sorunlu ve gereksiz plastiklerin derhal ortadan kaldırılması** - 2019 yılı sonuna kadar sorunlu ve gereksiz tek kullanımlık plastikleri ortadan kaldırarak azaltma çalışmalarına başlanması
- **Yeni kullanıma ve alternatif teslimat sistemlerine yatırım** - yeniden doldurulabilir, yeniden kullanılabilir konteynırlar üretmek ve tek kullanımlık ambalaj ihtiyacını asgariye indirecek yeni teslimat sistemleri geliştirmek için önemli yatırımlar yapılması

Kaynakça

[1] Avrupa Parlamentosu Araştırma Hizmeti Çalışması (2013) Kişi başına geri dönüşüm oranları ve toplam plastik ambalaj sayısı, EU27, 2011. Adres: <http://epthinktank.eu/2013/11/07/plastic-waste/recycling-rate-and-total-amount-of-plastic-packaging-per-inhabitant/>

[2] Amerika Kimya Konseyi ve Trucost (2016) Plastics and sustainability: a valuation of environmental benefits, costs and opportunities. Adres: <https://plastics.americanchemistry.com/Plastics-and-Sustainability.pdf>

[3] En büyük 50 hızlı tüketim ürünü şirketlerinin toplam satış geliri \$1.09 trilyondur; Consultancy.uk, 2018, Dünyadaki en büyük 50 hızlı tüketim ürünü satan şirketi

25 Eylül 2018

<https://www.consultancy.uk/news/18765/the-50-largest-fmcg-consumer-goods-companies-in-the-world>

[4] Seçilen bu on bir şirket, dünya çapında bilinen tüketici markalarının sahipleridir ve dünyanın her bölgesinde çok ciddi bir pazar payına sahiptir. Şirket seçimini; içecek, yiyecek, ev aletleri, kozmetik ve sağlık sektörlerinde birden fazla ürün yelpazesini kapsayacak şekilde gerçekleştirdik.

[5] Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), 2014, Valuing Plastics: The Business Case for Measuring, Managing and Disclosing Plastic Use in the Consumer Goods Industry. ISBN 9789280734003

[6] McKinsey & Company ve Ocean Conservancy (2015), Stemming the Tide: Land-based strategies for a plastic-free ocean, Eylül 2015; <https://oceanconservancy.org/wp-content/uploads/2017/04/full-report-stemming-the.pdf> accessed 11 October 2018

[7] Bakir A, Rowland SJ, Thompson RC, (2014), Enhanced desorption of persistent organic pollutants from microplastics under simulated physiological conditions, Environmental Pollution Cilt 185, Şubat 2014, Sayfa 16-23;

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0269749113005277>

[8] Financial Times (2018), Theresa May targets plastics in war on 'throwaway culture', Ocak 2018; <https://www.ft.com/content/31125996-f62e-11e7-88f7-5465a6ce1a00>

[9] Geyer R, Jambeck JR, Law KL, 2017, Production, use, and fate of all plastics ever made, Science Advances 19 Temmuz 2017, Cilt 3, no. 7, e1700782;

<http://advances.sciencemag.org/content/3/7/e1700782.full>

Geri dönüştürülebilirliği en yüksek plastik olan PET'lerin %6'sından daha azı ABD'de yeniden ambalaj olacak şekilde geri dönüştürülüyor. PET Muhafaza Kaynakları Ulusal Birliği (NAPCOR), 2017, Report on postconsumer PET container recycling activity in 2016; https://napcor.com/wp-content/uploads/2017/10/NAPCOR-APR_2016RateReport_FINAL.pdf.

[10] Plastik ambalajlar için bildirilen en yüksek geri dönüşüm oranlarının %36 ila %53 arasında olduğu tahmin edilmektedir: bu yüzdenin ötesinde geri dönüştürülen plastiklerin ya kalitesi çok düşük olacaktır ya da maliyet açısından verimli olmayacaktır.

Denkstatt (2015), The potential for plastic packaging to contribute to a circular and resource-efficient economy. Plastiklerin geri dönüşümü ve geri kazanımı üzerine Uluslararası Konferans Sunumu, Identiplast, Roma 29 Nisan 2015). <https://denkstatt.eu/publications/> %36 ve %53'lük geri dönüşüm seviyeleri henüz tam verimle kullanılmamaktadır.

[11] McKinsey & Company ve Ocean Conservancy 2015, a.g.e.